

УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ОФІЦЕРІВ-АРТИЛЕРИСТІВ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ АРМІЇ В ПЕРШІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

У статті висвітлено місце і роль українських офіцерів-артилеристів австро-угорської армії на фронтах Першої світової війни. Проаналізовано кількісний склад українців серед рядових і офіцерів збройних сил Австро-Угорщини. Подано короткі біографії та наведено приклади участі галицьких офіцерів-гармашів на усіх фронтах Світової війни, а також їхнє нагородження високими державними відзнаками Австро-Угорської монархії. У дослідженні наголошено на важливості здобутого офіцерами досвіду за період військової служби в австро-угорській армії. Автором актуалізовано важливість вивчення проблематики українського офіцерства в роки Української революції (1917-1921 рр.) та його значення для виховання сучасних офіцерів Рaketних військ і артилерії Збройних Сил України.

Ключові слова: українські офіцери-артилеристи, австро-угорська армія, Перша світова війна, артилерія, Українська революція (1917-1921 рр.).

Постановка проблеми. Загальновідомо, що офіцерський корпус становить основу будь-якої армії. Дослідник українського офіцерства М. Литвин влучно зауважив, що «...жодна армія, незалежно від рівня озброєння і вишколу, не може перемагати без досвідчених воєначальників. Її лице завжди визначають генералітет і офіцерський корпус - становий хребет війська» (Литвин, Науменко, 2007; 3).

Серед офіцерського корпусу австро-угорської армії українці були представлені хоч і не чисельним складом, та все ж їхня діяльність помітна на фронтах Першої світової війни (1914–1918 рр.). Здобутий ними бойовий досвід мав важливе значення в подальшому під час революційних подій та державотворчих процесів (головно будівництва війська) на українських землях у (1917–1921 рр.).

За роки перебування України в складі Радянського Союзу події зазначеного періоду подавалися в історіографії у спотвореному вигляді або з численними фальсифікаціями, як цього

Стеців Ярослав Васильович, ад'юнкт штатний науково-організаційного відділу, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Стеців Я.В., 2022

вимагала офіційна комуністична пропаганда. Офіцерському корпусу навіть після героїчних подій Української революції (1917-1921 рр.) судилося майже на століття потрапити до пантеону забуття. Лише незначна кількість спогадів учасників тих подій (переважно в еміграції), хоча дещо романтизовано, та все ж правдиво описує події визвольних змагань.

Активізація об'єктивного дослідження українського офіцера наступила лише з проголошенням незалежності України. Однак у вітчизняній історіографії питанням участі українських офіцерів австро-угорської армії, зокрема артилеристів, у Світовій війні поза легіоном Українських Січових Стрільців (далі УСС) було приділено незаслушено мало уваги.

Характеристика їхньої участі у війні має важливе значення як для дослідження українського військового руху під час революції (1917–1921 рр.), так і для вивчення воєнної історії України загалом.

На жаль, значну кількість особистих даних офіцерів було або втрачено, або їх облік вели не завжди системно. Тому для проведення якісного аналізу автором зроблено вибірку в кількості 100 осіб із наукових, довідкових та енциклопедичних видань, які містять дані про українських офіцерів-артилеристів.

Мета статті - висвітлення участі українських офіцерів-артилеристів австро-угорської армії у Першій світовій війні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазначеній проблематиці присвячено окремі історичні праці М. Литвина і К. Науменка (*Литвин, Науменко, 2007*), І. М'якого (*М'який, 2014*), О. Реєнта і Янишина (*Реєнт, Янишин, 2014*), Д. Адаменка (*Адаменко, 2010*). До питань кількісного складу українців в австро-угорській армії та системи підготовки офіцерських кадрів звертався А. Лосєв (*Лосєв, 2018*). Особливості служби українців у леґіоні УСС досліджували М. Гуйванюк (*Гуйванюк, 2002*), В. Гордієнко (*Гордієнко, 1990*) та вже згадані М. Литвин і К. Науменко (*Литвин, Науменко, 1991*).

Однак майже непомітними для сучасної воєнно-історичної думки залишилися питання участі та ролі українських офіцерів (зокрема артилеристів) австро-угорської армії на фронтах війни поза леґіоном УСС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Напередодні Першої світової війни (1914-1918 рр.) комплектування австро-угорської армії відбувалося за територіальним принципом.

Моделлю служила система німецького війська, яке у свою чергу використовувало досвід Австро-Пруської війни 1866 р. Структура армії Австро-Угорщини (*kaiserlich und königliche Armee*) включала: імператорські та королівські сухопутні війська (*kaiserlich und königliche Heer*); імператорські та королівські військово-морські сили (*k.u.k Kriegsmarine*); територіальну оборону – австрійську імператорську Ландвер (*kaiserlich-königliche Landwehr*) і угорську королівську Гонвер (*magyar kiraly honved*), а також ополчення – австрійського (*k.k. Landsturm*) і угорського (*m.k. Nepfelkelok*) Ландштурму. Така структура була запроваджена під час військової реформи 1868 р., у ході якої на вимогу міністра оборони Угорщини графа Андраші було утворено відокремлені угорські формування (*Адаменко, 2010; Mocharitsch, 2010; 22*).

Станом на 1914 р. австро-угорська армія складалася із 16 корпусних округів (по одному армійському корпусу в кожному), чисельність яких становила понад 450 тис. осіб, де близько 20 тис. були офіцерами (*Слободянюк, 2007; 7 – 18*). На українських землях дислокувалися три армійські корпуси австро-угорської армії: 4-й (Південно–Східна Словаччина і Закарпаття зі штабом в Кошиці); 9-й (Східна Галіція і Буковина зі штабом у Львові) та 10-й (Середня Галіція зі штабом у Пшемислі) (*Klimecki, 2000; 40*).

Напередодні Світової війни армія Габсбурзької монархії була суттєво збільшена та нараховувала від 1,8 до 2 млн осіб. Серед них 25 % – німцями, 23 % – угорці, 13 % – чехи, 4 % – словаки, 8 % – поляки, 7,8 % – русини (українці), 2 % – словенці, 9 % – серби і хорвати, 7 % – румуни та 1 % – італійці (*Broucek, 2009; 48; Militär-statistisches Jahrbuch für das Jahr (1910–1911), 146–147*). Як бачимо, українці становили майже 8 % від загальної кількості австро-угорської армії.

Відповідно до закону про збройні сили (*Wehrgesetz*), прийнятого у 1866 р., усі чоловіки, яким виповнилося 21 р., підлягали призову на військову службу. Загальний термін служби в піхоті становив 2 роки (далі перебування 7 р. у резерві першої черги та 10 р. у запасному резерві), а в кавалерії та артилерії – 3 р. (далі – 6 р. у резерві першої черги та 9 р. у запасному резерві) (*Адаменко, 2010*).

Австрійське військове командування приділяло велику увагу розвитку артилерії, яка організаційно входила до складу Сухопутних військ. Тривалий період служби (3 р.) сприяв підготовці

кваліфікованих гармашів, а якісна система вишколу забезпечувала досягнення високого рівня злагодженості підрозділів, що в поєднанні із належним забезпеченням надавало австро-угорській артилерії статусу одного із найбільш боєздатних родів зброї (Адаменко, 2010).

Оскільки комплектування армії проводилось за територіальним принципом, то українці переважно проходили службу в частинах, які дислокувалися на українських землях. Значна кількість українців служила на різних посадах в артилерійських підрозділах монархії (Тютенко, 2018; 81).

Напередодні Першої світової війни українські артилеристи служили в 6-и полках польової артилерії, 2-ох полках гаубичної артилерії, 2-ох дивізіонах польових гаубиць та у важкому гарматному дивізіоні. Усі перераховані гарматні частини організаційно входили до складу 2-ї, 11-ї, 12-ї, 24-ї і 30-ї піхотних дивізій австро-угорського війська (Адаменко, 2010).

За даними Л. Шанковського в складі частин польової артилерії українці становили: 28-ий полк (м. Перемишль) – 60 % особового складу, 29-й полк (м. Ярослав) – 20 %, 30-й полк (м. Перемишль) – 60 %, 31-й полк (м. Станиславів) – 69 %, 32-й полк (м. Львів) – 55 %, 33-й полк (м. Станиславів) – 43 %; у складі частин польових гаубиць: 11-й полк (м. Львів) – 52 %, 45-й полк (м. Перемишль) – 60 %; в складі дивізіонів польових гаубиць: 43-й дивізіон (м. Львів) – 55 %, 45-й дивізіон (м. Перемишль) – 60 % та в складі важкого гарматного дивізіону (м. Львів) – 46 %. Загалом українськими також, по суті, були: 2-га, 9-та, 10-та, 11-та, 15-та, 24-та і 59-та гарматні бригади (Шанковський, 1958; 94-98).

Окрім частин регулярної армії українці також були представлені в полковій артилерії територіальної оборони (Ландвер) у кількості: «Чортків» – 70% особового складу, «Городок» – 60%, «Самбір» – 69%, «Бережани» – 59%, «Сянік» – 47%, «Перемишль» – 47%, «Коломия» – 70%, «Тернопіль» – 62%, «Станиславів» – 72%, «Стрий» – 73%, «Золочів» – 68%, «Чернівці» – 27%, «Мукачево» – 10%, «Львів» – 59% (Тарнавський, 1992; 30-31). Тому очевидно, що українські гармаші становили більшість в артилерійських частинах, які дислокувалися на території українських земель Австро-Угорщини.

Офіцерський корпус австро-угорської армії станом на 1914 р. нараховував приблизно 20 тис. 418 осіб дійсної служби та близько 2 тис. у запасі (*Schematismus für das kaiserliche und*

königliche Heer und für die kaiserliche und königliche kriegsmarine für (1914)). Офіцери за національним складом суттєво відрізнялися від рядовиків на користь німців. Так, серед старшин дійсної служби та запасу австрійські німці серйозно переважали інші національності і становили 750 офіцерів на 1000 осіб. Угорські та чеські становили 100 офіцерів на 1000 осіб, а інші національності були представлені порівняно невеликою кількістю старшинського складу (*Ehnl, 1934; 15*).

У полках територіальної оборони монархії був невеликий зсув на користь ненімецьких національностей. Наприклад, у Ландвері офіцери – угорці серйозно переважали інші національності, котрі мешкали на землях Корони Св. Стефана (*Ehnl, 1934; 15*).

Станом на 1894 р. німці складали 71% від загальної кількості офіцерів дієвої армії та запасу Австро-Угорщини. Серед решти національностей угорців було 12,7 %, чехів – 6,4 %, поляків – 4,3 %. Українські офіцери становили найменш чисельну етнічну групу у війську. До початку війни тільки відносно невелику кількість офіцерів дійсної служби та резерву могла забезпечити українська міська інтелігенція (*Klimecki, 2000; 16*).

Офіцерський чин в Австро-Угорщині здобували під час навчання в кадетських школах та військових академіях. Оскільки австро-угорська влада не надто довіряла українцям у питаннях адміністрування українських земель монархії, надаючи перевагу полякам, то й двері військових вишів для них, як правило, були зачинені. У 1910-1911 рр. серед кадрових офіцерів українцями були 0,2% (33 особи), а офіцерів резерву – 0,3% (34 особи) (*Mocharitsch, 2010; 37*). Як бачимо, серед офіцерського корпусу монархії українцями були лише 67 осіб (*Rydel, 2010; 226*).

Серед кадрових офіцерів майже з перших днів війни брав участь у бойових діях галичанин *Ярослав Восвідка* (1882–1920 рр., народився у с. Петранка, Калуського повіту) старшина артилерії австро-угорської армії на російському фронті. Проходив однорічну військову службу у 33-ому гарматному полку польової артилерії (м. Станиславів). Восени 1918 р. утворив і очолив гарматний полк у складі 1-ої бригади УСС Галицької Армії (далі ГА) (*Тютенко, 2018; 316; Адамович, 2018; 283*).

До початку Першої світової війни розпочали військову службу як кадрові офіцери-гармаші австро-угорської армії також:

Олександр Вельничук (1895–1959 рр.), *Ярослав Гошуватюк* (1900–1976 рр.), *Карло Бранднер* (1895–?), *Ганс Ерліх* (?–?), *Зезгорш Вільгельм* (?–?), *Мірослав Кнайфель* (1890–1921 рр.), *Йоган Кушнір* (1888–1952 рр.), *Ріхард Яквер* (1892–? р.) та ін. (Адамович, 2018; Адамович, 2019; Артимішин, 2020).

Із початком Першої світової війни значна кількість українців стали офіцерами шляхом однорічної прискореної підготовки в армії. Для цього необхідно було мати вищу цивільну освіту та успішно скласти екзамен на атестат зрілості (Адаменко, 2010). Переважна більшість українських офіцерів-артилеристів, які були мобілізовані до війська, отримали старшинське звання саме в такий спосіб. Серед них відомі українські командири-артилеристи: *Нестор–Маркіян Банах* (1898–1931 рр.), *Іван Белешта* (1892–1919 рр.), *Іван Калитчук* (1891 р. – ?), *Трифон Київський* (1887–1946 рр.), *Осип Клодницький* (1899–1968 рр.), *Степан Козут* (1889–1979 рр.), *Дмитро–Роман Колодницький* (1899 р. – ?), *Мар'ян Кречковський* (1890–1950 рр.), *Михайло Курах* (1895–1962 рр.), *Іван Михайлів* (1891–1968 рр.), *Іван Новосельський* (1891–1966 рр.), *Антін Пайс* (1898 р. – ?), *Омелян Пашко* (1894–1920 рр.), *Юрій Полянський* (1892–1975 рр.), *Антон Проців* (1895 р. – ?), *Йоган Роттніт* (1899–1931 рр.), *Іван Сорохан* (1881 р. – ?) та ін. (Адамович, 2018; Адамович, 2019; Артимішин, 2020).

Військова служба рядових українців в артилерійських батареях, дивізіонах та полках австро–угорського війська на фронті забезпечила їх бойовим досвідом, який став важливим фактором під час формування української армії. Ті українські вояки, які після завершення Першої світової війни вступили до лав ГА, майже одразу отримали офіцерський чин та були призначені на командні посади. Серед них: *Михайло Байрак* (1900–1989 рр.), *Василь Бакун* (1897–1976 рр.), *Іван Балтро* (1891–1920 рр.), *Євген Білинський* (?–?), *Юліан Шепарович* (1886–1949 рр.), *Осип Ванчура* (?–?), *Олександр Винничук* (?–?), *Роман Виханський* (?–?), *Євген Виханський* (1891–1972 рр.), *Геофіл Волошин* (1893–1946 рр.), *Адам Вайдакевич* (?–?), *Петро Гнатківський* (?–?), *Андрій Грицкевич* (?–?), *Ернст Естер* (?–1921 р.), *Іван Ільницький* (1893–1960 рр.), *Степан Йосеппішин* (1893 р. –?), *Павло Матас* (1896 р. – ?), *Богдан–Андрій Макарушка* (1901–1992 рр.), *Степан Мацькевич* (1893–1989 рр.), *Остан–Осип Огар* (1896–1934 рр.), *Іван Околот* (1890–1952 рр.), *Роман Олексій*

(1892–1966 рр.), *Зеновій Онищук* (1897–1972 рр.), *Іван Попель* (1897–1978 рр.), *Григорій Пушкар* (1898–1954 рр.), *Микола Пушкарік* (1897–1919 рр.) та ін. (Адамович, 2018; Адамович, 2019; Артимішин, 2020).

Незначну частку українських старшин–артилеристів становили офіцери, які прибули в ГА з Наддніпрянщини і здобули чин в Російській імперії. Це відомі українські генерали: *Іван Омелянович–Павленко* (1881–1962 рр.), *Володимир Стойкін* (1874–1931 рр.); полковники: *Микола Какурін* (1883–1936 рр.), *Борис Палій–Нейло* (1878–1956 рр.), *Євген Мішковський* (1882–1920 рр.), *Яків Бутрим* (1895 р. – ?), підполковник *Олександр Катхе* (1893 р. –?); капітани: *Володимир Зубрицький* (?–1921 р.), *Володимир Зарицький* (1896–1982 рр.), *Кирило Карась* (1887–1920 рр.), *Казимир–Петро Ляковський* (1970–1920 рр.) та *Ярослав Зарицький* (1894–1922 рр.) (Адамович, 2018; Адамович, 2019; Артимішин, 2020). Узагальнені дані щодо періоду отримання офіцерського звання українськими офіцерами-артилеристами наведені в таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

Узагальнені дані щодо періоду отримання звання українськими офіцерами-артилеристами (100 осіб)

Період отримання офіцерського звання		Кількість офіцерів
1	Отримали звання до початку ПСВ	12
2	Отримали звання під час ПСВ	43
3	Отримали звання в ГА	33
4	Отримали звання в російській армії	12
Всього:		100

Джерело: складено автором на основі (Литвин, Науменко, 2007; Тютенко, 2018; Адамович, 2018; Адамович, 2019; Артимішин, 2020).

Українські офіцери-артилеристи брали участь у бойових діях на різних фронтах австро–угорської армії. Так, на Східному

фронті командували артилерійськими підрозділами: *Михайло Волошин* (1877 – 1943 рр., родом зі Львівщини), *Іван Гнилевич* (?– 1926 р.), *Кирило Годованець* (1893 – 1968 рр. народився на Тернопільщині), *Ярослав Гузар* (1897 – 1963 рр., народився у Станиславові (нині Івано-Франківськ)), *Володимир Галан* (1893 – 1978 рр., родом зі Львівщини), *Григорій Заморока* (1891 – 1967 рр., народився на Івано-Франківщині), *Михайло Колтунюк* (1890 – 1971 рр., народився у Польщі, мати – українка), *Роман Навроцький* (1892 – 1920 рр., народився у Львові) та ін.; на Італійському фронті: *Андрій Бучак* (1892 – 1920 рр., родом із Тернопільщини), *Мирослав-Павло Колтунюк* (1900 – 1984 рр., народився у Польщі), *Северин Лецій* (1882 – 1944 рр., родом з Івано-Франківщини), *Теодор Поліха* (1884 – 1963 рр., народився на Львівщині), *Володимир Петрачик* (1897 – 1961 рр., народився в с. Самушин (нині Чернівецька область)), *Роман Віханський* (1895 – 1963 рр., родом із Львівщини), *Іван Гуляй* (1890 – 1963 рр., народився в с. Гологори (нині Львівська область)), *Ярослав Курилюк* (1892 – 1960 рр., родом з Івано-Франківщини) та ін.; на Сербському фронті: *Юрій Близнюк* (1872 – 1954 рр., народився в с. Старі Кути (нині Івано-Франківська область)), *Петро Прудюс* (1892 – 1973 рр., родом із Львівщини), *Василь Бабій* (1884 – 1977 рр., родом із Тернопільщини), *Теодор Гоza* (1882 – 1934 рр., народився на Львівщині), *Григорій Давид* (1888 – 1920 рр., народився в с. Колодруби (нині Львівська область)), *Альфред Козак* (1893 – 1978 рр., народився в Станиславові (нині Івано-Франківськ)) та ін.; на Румунському фронті: *Володимир Колодницький* (1891 – 1973 рр., родом з Івано-Франківщини), *Степан-Любомир Паньків* (1895 – 1925 рр., народився у Польщі) та ін. (*Адамович, 2018; Адамович, 2019; Артимишин, 2020*). Узагальнені дані щодо участі українських офіцерів-артилеристів на фронтах австро-угорської армії наведені у таблиці (див. табл. 2).

Опосередкованою характеристикою ролі, яку відіграли українські офіцери австро-угорської армії під час Першої світової війни, можуть служити їхні нагородження. За проявлену відвагу і героїзм вищих державних нагород були удостоєні: *Осип Баб'юк* (1884 р. –? народився в с. Ошихліби на Буковині), який із 1914 р. служив як фойерверкер (фельдфебель артилерії) 1-ого батальйону. Влітку 1915 р. за взірцевість у військовій службі отримав

офіцерське звання та був призначений на посаду у штаб 31-го полку польової артилерії австро-угорської армії. Неодноразово був поранений у боях. За бойові заслуги нагороджений Бронзовою медаллю за відвагу та військовим хрестом Карла. Після розвалу Австро-Угорщини перейшов на службу в ГА, де з 1 березня 1919 р. командував гарматним кошем у Коломиї. Згодом організував при гарматному коші однорічну старшинську школу (Адамович, 2018; 70-71).

Капітан *Омельян Бранднер* (1888-1919 рр., народився у м. Тропшау (нині Опава, Чехія), мати українка), який служив на фронті у 12-му полку польової артилерії австро-угорської армії. За бойові заслуги отримав орден Залізної корони 3-ого ступеня з воєнною декорацією і мечами. Згодом командував артилерійським полком 11-ї Стрийської бригади ГА (Адамович, 2018; 173).

Семен Галицький (1891-1955 рр., народився у с. Нова Жучка (нині територія м. Чернівці) в роки Першої світової війни закінчив старшинську школу та в період 1914–1916 рр. командував підрозділом у гірській артилерії. За проявлену мужність на фронті нагороджений великою і малою срібними медалями, а також німецькою медаллю «За воєнні заслуги» (Адамович, 2018; 324-325).

Таблиця 2

Узагальнені дані участі українських офіцерів-артилеристів на фронтах австро-угорської армії (100 осіб)

Назва фронту		Кількість офіцерів
1.	Східний фронт	17
2.	Італійський фронт	20
3.	Сербський фронт	7
4.	Румунський фронт	2
Всього:		46

Джерело: складено автором на основі (Литвин, Науменко, 2007; Тютенко, 2018; Адамович, 2018; Адамович, 2019; Артимішин, 2020).

Кость Костинчук (1890 – 1947 рр., народився у с. Добринівці (нині Чернівецька область) вступив до австрійської армії як однорічний доброволець. У 1915 р. іменованний хорунжим артилерії. З 1916 р. – на фронті, пройшов бойовий шлях у складі 3-го полку фортечної артилерії. За відвагу в боях був нагороджений хрестом за

воєнні заслуги 3-го класу з військовою декорацією та мечами, бронзовою медаллю за військові заслуги з мечами на стяжці хреста, срібною медаллю хоробрості 1-го класу і військовим хрестом Карла. Згодом перейшов в українське військо: командир батареї далекострільних 42-х лінійних гармат бойової групи «Рудки». Пізніше очолив 8-му Самбірську бригаду ГА (*Адамович, 2019; 296-297*).

Корній Купченко (1890 – 1943 рр., народився у с. Станівці Горішні (нині Чернівецька область)) вступив на військову службу до австро-угорської армії як однорічний доброволець 33-го полку польової артилерії. З початком Першої світової війни отримав звання лейтенанта та командував на фронті батареєю 11-ого артилерійського полку. З 1918 р. входив до 21-ого полку польової артилерії. За хоробрість у боях нагороджений бронзовою медаллю за військові заслуги з мечами на стрічці хреста, військовим хрестом Карла та пам'ятним хрестом. Узимку 1919 р. перейшов на службу до українського війська: начальник штабу 7-ої Львівської бригади ГА (*Адамович, 2019; 349-350*).

Іван Лазор (1893 – 1967 рр., народився в с. Княжпіль (нині Львівська область)) командував артилерійською батареєю австро-угорської армії на Італійському фронті. За бойові заслуги був нагороджений Срібним хрестом. Узимку 1918 р. вступив на службу до ГА як поручник гарматного полку, а згодом був командиром 2-го Самбірського куреня 11-ої бригади (*Адамович, 2019; 378-379*).

Фердинанд Лянт (1888 – 1959 рр. народився у с. Никонковичі (нині Львівська область), мати – українка) із початком Першої світової війни служив на фронті командиром батареї 36-го полку австро-угорської армії. За проявлену мужність у боях на Східному, Румунському та Італійському фронтах нагороджений хрестом за військові заслуги 3-го класу. З 13 листопада 1918 р. командував артилерією 3-го корпусу ГА (*Адамович, 2019; 488-489*).

Тимотей Мацьків (1892 – 1972 рр., народився в с. Побережжя (нині Івано-Франківська область), на початок Першої світової війни був зарахований до офіцерської школи, а згодом командував артилерійською батареєю 31-го піхотного полку австро-угорської армії на Східному фронті. За бойові заслуги був нагороджений 6-ма військовими відзнаками монархії. В 1918 р. перейшов на службу в українську армію, де сформував та очолив 1-шу батарею польової артилерії ГА. Брав участь у боях проти поляків і більшовиків (*Адамович, 2019; 547-548*).

Василь Одинський (1892 – 1972 рр., народився в с. Завалля (нині Івано-Франківська область), під час Світової війни закінчив офіцерську

школу та командував підрозділом 6-го батальйону фортечної артилерії австро-угорського війська на Італійському фронті (бій в Альпах поблизу м. Трієнт (нині Італія). За проявлені в боях відвагу і професіоналізм нагороджений срібною медаллю хоробрості 2-го класу, бронзовою медаллю з мечами на стязці і хрестом за військові заслуги, військовим хрестом Карла. Після розпаду монархії, перейшов на службу в українську армію, де займався роззброєнням військових частин, які прибували зі Східного фронту та формуванням артилерії ГА (Адамович, 2019; 741-742).

Степан Попович (1894 р. –?, народився в м. Кіцмань (нині Чернівецька область), який під час Першої світової війни командував гарматним підрозділом 11-го полку польової артилерії австро-угорської армії. За відвагу на фронті нагороджений бронзовою медаллю на стязці хреста за воєнні заслуги. Після розпаду монархії перейшов на службу в українське військо. Командував 1-ою батареєю 3-го гарматного полку ГА. Відзначився в боях із поляками під час Чортківської офензиви, поблизу міст Бібірка (нині Львівська область), Бучач та Бережани (нині Тернопільська область), а також селищ Джурина та Дарахів (нині Тернопільська область) (Артимович, 2020; 229-230).

Володимир Семака (1892 р. –?, народився в с.Витилівка (нині Чернівецька область), вступив на військову службу до лав австро-угорської армії однорічним добровольцем та під час Світової війни командував підрозділом 11-го полку польової артилерії. За бойові заслуги на фронті нагороджений срібною медаллю за мужність 2-го класу, бронзовою медаллю за мужність (двічі) та військовим хрестом Карла. Восени 1918 р. перейшов на службу в українську армію, командував батареєю 2-го гарматного полку Коломийської бригади ГА. Брав участь у Чортківській офензиві, у боях поблизу м. Журавно (нині Львівська область) та неподалік с. Ягольниця (нині Тернопільська область) (Артимович, 2020; 407-410).

Проголошений 16 жовтня 1918 р. маніфест імператора Карла І «До своїх вірних народів» пришвидшив процес розпаду Австро-Угорщини. Більшість народів колишньої монархії заявили про своє прагнення до утворення власних держав. Усі військово-політичні зміни добре відчували й українські офіцери. Так, старшина Іван Боберський записав у своєму щоденнику спогади військового капелана о. Базилевського: «Вже літом відчували ми, що прийде якийсь переворот» (Боберський, 2003; 107). У той самий час М. Тарнавський згадував, що «...по настроях у війську й інформаціях, що приходила з краю, знати було, що Австрії кінець» (Тарнавський, 1992; 68).

Крах монархії Габсбургів українські офіцери сприйняли по-різному. Частина офіцерів була занепокоєна своєю подальшою долею і навіть бажала продовження війни, а інші не приховували своєї радості від цієї новини та виявляли свої національні прагнення (Тарнавський, 1992; 68). Осип Клодницький згадував: «...вістка ця потрясла всіма. Більшість втішилася нею, але були й такі, головню серед старшин, що сумували» (Колодницький, 1969; 26). Проте ніхто не знав, що принесе наступний день, що буде з армією та що буде з Галичиною (Тютенко, 2018; 83).

Революція в Австро-Угорській монархії активізувала питання українського державотворення. За споминами рідного брата хорунжого австро-угорської армії – Остапа Хархаліса – Микола Хархаліс описував ті події так: «...скоро нам прийдеться перебирати владу у свої руки і кожний військовик, а тим більше старшина буде потрібний тут, в Галичині» (Хархаліс, 1965; 41).

Українські політичні еліти та офіцери напередодні Листопадового Чину розділилися на два протилежні табори. Представники старшого покоління Української Національної Ради тяжіли до компромісу з Австрією, а більш радикальні молодші прагнули рухатись шляхом революції. Серед українського офіцерського корпусу теж існували дві різні позиції. Група старшин, що під час Першої світової війни знаходились у тилу та яким «служилося добре», відносились до військово-політичних подій, що мали місце в Австро-Угорщині, доволі байдуже і навіть хотіли продовження війни. В іншому таборі офіцери, які воювали на фронтах та зазнали поранень, бажали її завершення. Усвідомлюючи тодішнє положення монархії, вони хвилювалися за подальше майбутнє України та українців. Бойові галицькі офіцери прагнули знайти сприятливої розв'язки для себе на випадок розпаду монархії Габсбургів. Вони готувалися до очікуваного посягання поляків на Галичину та бажали продовжувати воювати насамперед за інтереси власного народу (Тютенко, 2018; 84).

Попри несприятливу геополітичну ситуацію, що склалася на українських землях після Першої світової війни, значна кількість українських офіцерів все ж взяла участь у Листопадівому Чині. За короткий проміжок часу українським старшинам удалося утворити військові підрозділи, захопити ключові об'єкти у Львові та встановити там українську владу (Тютенко, 2018; 84).

Упродовж Української революції в боях із противниками української державності взяло участь більше сотні галицьких офіцерів-артилеристів. Досвід їхньої служби в складі австро-угорської армії був особливо цінним у перші дні збройної боротьби проти польських військ. Один із учасників тих подій Олекса Кузьма згадував:

«Справжність українських старшин і вояків була зразкова. Цілий плян перевороту проведено так прицизійно і дальші розпорядки виконувано так бездоганно, що чужинні військові старшини, яких у Львові було безліч, висловлювались про це з найбільшим признанням» (*Кузьма, 1960; 40*).

Висновки. Отже, завдяки комплектуванню армії за територіальним принципом у військових частинах Австро–Угорщини, які дислокувалися на Галичині та Буковині, українські рядовики переважали інші національності. Попри незначний відсоток українців серед офіцерського корпусу напередодні війни (приблизно 0,5% або 67 осіб) переважна більшість здобула чин уже під час бойових дій. Так, до початку Світової війни в австро-угорській артилерії служило лише 12 офіцерів-галичан, а під її кінець було вже понад 43 офіцери.

Обстановка на фронті змусила австро-угорське командування збільшити кількість гарматних підрозділів. Проте такі заходи вимагали й збільшення чисельності офіцерів, адже існуюча система підготовки офіцерських кадрів вже не задовольняла попит. Військове керівництво намагалося вирішити проблему шляхом запровадження однорічних прискорених курсів. За нашими підрахунками саме в такий спосіб здобули звання близько 43 українські офіцери-артилеристи.

Галицькі офіцери очолювали гарматні батареї та дивізіони австро-угорської армії на Східному, Італійському, Сербському та Румунському фронті. За проявлену відвагу та професіоналізм 11 офіцерів-артилеристів були удостоєні вищих державних нагород Австро-Угорщини.

Після розвалу монархії Габсбургів політичні погляди в українському офіцерському середовищі розділилися: одні демонстрували невпевненість та висловлювали побоювання щодо свого майбутнього, інші (бойові офіцери) шукали сприятливої розв'язки війни на користь власного народу. Переважна більшість офіцерів-гарматників відносилась до другої категорії. З початком революції на українських землях здобутий ними бойовий досвід став у нагоді вже під час Листопадового Чину та польсько-української війни. Загалом понад 100 галицьких офіцерів–артилеристів воювали за українську самостійність.

Аналіз їхньої бойової діяльності на початку ХХ ст. набуває особливої актуальності тепер – під час російсько-української війни, адже сприяє відновленню зруйнованих комуністичним режимом військових традицій та вихованню сучасних офіцерів Ракетних військ і артилерії Збройних Сил України.

Використані посилання

Адаменко Д. (2010). Украинцы в Австро-Венгерской армии (1914–1918). Интернет-проект “История государства Габсбургов”. URL: <https://ah.org.ua/ukraincy-v-avstro-vengerskoj-armii-1914%E2%80%931918#i-8> [Дата звернення: 30 травня 2022].

Адамович С., Аркуша О., Артимишин П., Байцар А., Бегей І. та ін. (2018). Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923 рр.). Енциклопедія: До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. Т. 1: А–Ж, Івано-Франківськ, Манускрипт, Львів, 688 с.

Адамович С., Арсак М., Артимишин П., Байцар А., Бойко В., та ін. (2019). Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923 рр.). Енциклопедія: До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. Т. 2: А–Ж, Івано-Франківськ, Манускрипт, Львів, 688 с.

Артимишин П., Байцар А., Бегей І., Борчук С., Васильчук М. та ін. (2020). Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923 рр.). Енциклопедія: До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. Т. 3: А–Ж, Івано-Франківськ, Манускрипт, Львів, 688 с.

Боберський І. (2003). Щоденник, (1918–1919 рр.). Впор. Мицик Ю, Київ: «КМ Академія», С. 107.

Broucek P. (2009). (eingeleitet und herausgegeben von): Theodor Ritter von Zeynek: Ein Offizier im Generalstabskorps erinnert sich. Wien–Köln–Weimar, Böhlau Verlag, S. 48.

Berger Elisabeth Ingrid. Die Versorgung der Offizierswitwen der k.(u.) k. Armee und ihre Darlegung in militärischen Zeitschriften (1867–1914).

Гордієнко В. (1990). Українські Січові Стрільці. Львів: вид. «Каменярь», 134 с.

Гуйванюк М. (2002). Січовий рух у Галичині й на Буковині (1900–1914 рр.): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01. Чернівці: ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 21 с.

Ehnl M. (1934). Die österreichisch-ungarische Landmacht nach Aufbau, Gliederung, Friedensgarnison, Einteilung und nationaler Zusammensetzung im Sommer (1914) (Ergänzungsheft 9 zum Werk «Österreich–Ungarns letzter Krieg 1914–1918»). Militär wissenschaftlichen Mitteilungen. Wien, S. 15.

Ehnl M. Die österreichisch-ungarische Landmacht, S. 15.

Колодницький О. (1969). Моя служба в УГА. Вісті Комбатанта. Нью-Йорк, С. 26.

Кузьма О. (1960). Листопадові дні (1918 р.). Нью-Йорк: вид. «Червона Калина», С. 40.

Klimecki M. (2000). Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Galicję Wschodnią (1918–1919). Oficyna Wydawnicza Volumen. Warszawa, S. 15–16.

Klimecki M. (2000). Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Galicję Wschodnią (1918–1919). Oficyna Wydawnicza Volumen. Warszawa, S. 16.

Литвин М., Науменко К. (1991). Історія галицького стрілецтва. Львів: вид. «Каменярь», 200 с.

Литвин М., Науменко К. (2007). Збройні сили України першої половини (XX ст.). Генерали та адмірали. Харків: вид. «Сага», 244 с.

Лозинський А. (2016). Українці на службі в айстро-угорській армії. Тернопіль: вид. «Мандрівець», С. 20–24.

Лосев О. (2018). Система підготовки офіцерських кадрів сухопутних військ у Збройних Силах Австро–Угорщини напередодні Першої світової війни. *Військово–науковий вісник*. Львів, С. 154–169.

Лосев О. (2018). Українці в збройних силах Австро–Угорщини в роки Першої світової війни (1914–1918), *Военно–історичний вісник*. Київ, С. 5–8, DOI: <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2018-28-2-5-8> [Дата звернення: 30 травня 2022].

М'який І. (2014). Участь українців у Першій світовій війні (1914–1918 pp.): за документами ЦДАВО України. *Архіви України*, С. 51–60.

Mocharitsch T. (2010). *Ruthenische Militär terminologie in der Habsburgermonarchie*. Diplomarbeit. Wien, Universität Wien, S. 22.

Mocharitsch T. (2010). *Ruthenische Militär terminologie in der Habsburgermonarchie*. Diplomarbeit. Wien, Universität Wien, S. 37.

Militär–statistisches Jahrbuch für das Jahr (1910–1911). Wien, S. 253.

Militär–statistisches Jahrbuch für das Jahr (1966). Wien, 1911. S. 143.

Stone N. *Army and Society in the Habsburg Monarchy, (1900–1914)*. Past & Present. Oxford: Oxford University Press, No. 33, P. 99.

Ресет О., Янишин Б. (2014). Велика війна (1914–1918 pp.) у сучасній українській історіографії. *Український історичний журнал*. Київ, С. 4–21. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2014_3_3 [Дата звернення 30 травня 2022].

Rydel J. (2010). *Die k. u. k. Armee und die Gesellschaft Galiziens. La Galicie au temps des Habsbourg (1772–1918): Histoire, société, cultures en contact*. Dirigé par Jacques Le Rider et Heinz Raschel. Tours, Presses universitaires François–Rabelais, S. 226.

Слободянюк М. (2007). Військовий гарнізон Львова напередодні Першої світової війни. *Галицька брама: «Перша світова*. Львів», С. 7–18.

Schematismus für das kaiserliche und königliche Heer und für die kaiserliche und königliche kriegsmarine für (1914). Wien, K. K. Hofund Staatsdruckerei, 1582 s.

Тарнавський М. (1992). «Спогади» Львів. Вечірня година. Львів, Ч. 4, 127 С.

Тютенко Р. (2018). Соціальний портрет офіцера українських армій періоду Національної революції (1917–1921 pp.): дис. канд. іст. наук: 07.00.01, *Історія України*. Львів, 356 с.

Хархаліс О. (1965). І–ий листопад в Яворові (в 47–му річницю першої жертви Листопадового Зриву сл. п. Степана Британа). *Вісті Комбатанта*. Нью–Йорк, С. 41.

Шанковський Л. (1958). *Українська армія в боротьбі за державність*. Дніпрова хвиля, Мюнхен, 317 с.

Шумский К. (1915). *Очерки мировой войны на суше и на море. Обзор военных действий на главных театрах: с чертежами и рисунками*. Петроград: изд. «Товарищества Маркс», 252 с.

References

Adamenko D. (2010). *Ukrainians in the Austro–Hungarian Army (1914–1918)*. Internet project «History of the Habsburgs state». URL: <https://ah.org.ua/ukraincy-v-avstro-vengerskoj-armii-1914%E2%80%931918#i-8> (rus.) [Accessed May 30, 2022].

Adamovych S., Arkusha O., Artymyshyn P., Baitsar A., Behei I., and etc. (2018). *Western Ukrainian People's Republic (1918–1923)*. Encyclopedia: To the 100 th anniversary of the Western Ukrainian People's Republic. Vol. 1: A–J, Ivano–Frankivsk, Manuscript, Lviv, 688 p. (ukr.).

Adamovych S., Arsak M., Artymyshyn P., Baitsar A., Boiko V., and etc. (2019). Western Ukrainian People's Republic (1918–1923). Encyclopedia: To the 100 th anniversary of the Western Ukrainian People's Republic. Vol. 2: A–J, Ivano–Frankivsk, Manuscript, Lviv, 688 p. (ukr.).

Artymyshyn P., Baitsar A., Behei I., Borchuk S., Vasylychuk M., and etc. (2020). Western Ukrainian People's Republic (1918–1923). Encyclopedia: To the 100 th anniversary of the Western Ukrainian People's Republic. Vol. 3: A–J, Ivano–Frankivsk, Manuscript, Lviv, 688 p. (ukr.).

Boberskyĭ I. (2003). Diary, (1918–1919), Ed. Yu. Mytsyk, Kyiv: Publishing House «KM Akademiia», P. 107. (ukr.).

Broucek P. (2009). (eingeleitet und herausgegeben von): Theodor Ritter von Zeynek: Ein Offizier im Generalstabskorps erinnert sich. Wien–Köln–Weimar, Böhlau Verlag, S. 48. (ger.).

Berger Elisabeth Ingrid. Die Versorgung der Offizierswitwen der k.(u.) k. Armee und ihre Darlegung in militärischen Zeitschriften (1867–1914). (ger.).

Hordiienko V. (1990). Ukrainian Sich Riflemen. Lviv: Kameniar, 134 p. (ukr.).

Huivaniuk M. (2002). Sich movement in Halychyna and Bukovyna (1900–1914) (Author's ref candidate's thesis). Chernivtsi: Chernivtsi National University named after Y. Fedkovycha, 21 p. (ukr.).

Ehnl M. (1934). Die österreichisch–ungarische Landmacht nach Aufbau, Gliederung, Friedensgarnison, Einteilung und nationaler Zusammensetzung im Sommer (1914) (Ergänzungsheft 9 zum Werk «Österreich–Ungarns letzter Krieg 1914–1918»), Militär wissenschaftlichen Mitteilungen. Wien, S. 15. (ger.).

Ehnl M. Die österreichisch–ungarische Landmacht. S. 15. (ger.).

Kolodnytskyĭ O. (1969). My service in UGA. Visti Kombatanta. New York, P. 26 (ukr.).

Kuzma O. (1960). November days (1918). New York, Publishing cooperative «Chervona Kalyna», P. 40. (ukr.).

Klimecki M. (2000). Polsko–ukraińska wojna o Lwów i Galię Wschodnią (1918–1919). Oficyna Wydawnicza Volumen. Warszawa, S. 15–16. (pol.).

Klimecki M. (2000). Polsko–ukraińska wojna o Lwów i Galię Wschodnią (1918–1919). Oficyna Wydawnicza Volumen. Warszawa, S. 16. (pol.).

Lytvyn M., Naumenko K. (1991). History of Halychyna Riflemen. Lviv: Kameniar, 200 p. (ukr.).

Lytvyn M., Naumenko K. (2007). Armed Forces of Ukraine in the first half of the XX–th century. Generals and admirals. Kharkiv: Saha, 244 p. (ukr.).

Lozynskyi A. (2016). Ukrainians in the service of the Austro–Hungarian Army. Ternopil: Mandrivets, P. 20–24. (ukr.).

Losiev O. (2018). The training system of the Land forces officers in the Austro–Hungarian Armed Forces on the Eve of the First World War. Military Scientific Journal. Lviv, P. 154–169. (ukr.).

Losiev O. (2018). Ukrainians in the Armed Forces of Austro–Hungarian empire during the First World War (1914–1918), Military History Journal. Kyiv, P. 5–8. DOI: <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2018-28-2-5-8> (ukr.) [Accessed May 30, 2022].

Miahkyi I. (2014). Involvement of Ukrainians in the First World War (1914–1918): according to the documents of the Central State Archives of Ukraine. Archives of Ukraine, P. 51–60 (ukr.).

- Mocharitsch T. (2010). Ruthenische Militärterminologie in der Habsburgermonarchie. Diplomarbeit. Wien, Universität Wien, S. 22. (ger.).
- Mocharitsch T. (2010). Ruthenische Militärterminologie in der Habsburgermonarchie. Diplomarbeit. Wien, Universität Wien, S. 37. (ger.).
- Militär-statistisches Jahrbuch für das Jahr (1910–1911). Wien, S. 253. (ger.).
- Militär-statistisches Jahrbuch für das Jahr (1966). Wien, 1911. S. 143. (ger.).
- Stone N. *Army and Society in the Habsburg Monarchy, (1900–1914)*. Past & Present. No. 33. Oxford: Oxford University Press, P. 99. (eng.).
- Reient O., Yanyshyn B. (2014). The Great War (1914–1918) in modern Ukrainian historiography. *Ukrainian Historical Journal*. Kyiv, P. 4–21. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2014_3_3 (ukr.) [Accessed May 30, 2022].
- Rydel J. (2010). Die k. u. k. Armee und die Gesellschaft Galiziens. *La Galicie au temps des Habsbourg (1772–1918): Histoire, société, cultures en contact*. Dirigé par Jacques Le Rider et Heinz Raschel. Tours, Presses universitaires François-Rabelais, S. 226. (ger.).
- Slobodianiuk M. (2007). Lviv Military Garrison on the Eve of the First World War. *Halychyna Gate: «The First World War. Lviv»*. Lviv, , P. 7–18. (ukr.).
- Schematismus für das kaiserliche und königliche Heer und für die kaiserliche und königliche kriegsmarine für (1914). Wien, K. K. Hofund Staatsdruckerei, 1582 s. (ger.).
- Tarnavskyĭ M. (1992). «Memoirs» Lviv. *Vechirnia hodyna*. Lviv, Part. 4, 127 p. (ukr.).
- Tiutenko R. (2018). Social portrait of the Ukrainian armies officers in the period of National revolution (1917–1921) (Candidate's thesis). Lviv, 356 p. (ukr.).
- Kharkhalis O. (1965). The First November in Yavoriv (on the 47-th anniversary of the first victim of the November Disruption of due to Mr. Stepan Brytan). *Visti Kombatanta*. New York, P. 41. (ukr.).
- Shankovskiy L. (1958). *The Ukrainian Army in the struggle for statehood*. Munich, Dniprova khvyliya, 317 p. (ukr.).
- Shumskiy K. (1915). Study on the World War on land and at sea. Overview of military operations in the main theaters: with drawings and sketches. Petrograd: Publication of «Comradship Marx», 252 p. (rus.).

Stetsiv Ya.

INVOLVEMENT OF UKRAINIAN ARTILLERY OFFICERS AS A COMPONENT OF THE AUSTRO–HUNGARIAN ARMY IN THE FIRST WORLD WAR

The paper highlights the place and role of Ukrainian artillery officers as a component of the Austro–Hungarian army on the fronts of the First World War. The ethnic origin of the Austro–Hungarian army as well as the number of Ukrainians among the enlisted personnel and artillery officers of the Austro–Hungarian Army are analyzed. The locations of the monarchy cannon units comprised of the Ukrainians in majority on the territory of the Ukrainian lands have been confirmed. The procedures to be commissioned for the Ukrainians both before and during the warfare periods have been revealed.

Short biographies of the Ukrainian artillery sergeant–masters together with examples of Halychyna officers participation in combat operations on all fronts of World War I are exposed. The study presents the fact of their awarding with high state honours of the Austro–Hungarian monarchy that indirectly characterizes the role played by the Ukrainian artillery officers in combats of the First World War.

Historical research traces the transformation of political views and consciousness of the Ukrainian officers at the end stage of the First World War and the collapse of Austro–Hungarian empire. The study stresses on the value of combat experience gained by the officers during their military service in the Austro–Hungarian army and its significance for the “Lystopad Chyn” including events of the Ukrainian Revolution of 1917–1921 in general.

The author emphasizes the actuality to investigate the theme of the Ukrainian officers throughout the revolutionary events in the Ukrainian lands of the early XX–th century, consequently purses the historical analogy between the Ukrainian artillery officers of the past and modern officers of the Missile Forces and Artillery of the Armed Forces of Ukraine.

Keywords: Ukrainian artillery officers, Austro-Hungarian Army, The First World War, Ukrainian revolution (1917–1921).